BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING GERMENEVTIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Nazirova Shaxnoza
Farg‘ona davlat universiteti Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang‘ich ta’lim) ixtisosligi II bosqich doktoranti

Annotatsiya
Ushbu maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining germenevtik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari, talabalarning interpretatsion faoliyatini sub’ekt-sub’ekt munosabatlari asosida tashkil etish mexanizmlari yoritilgan. Yangi avlod "Ona tili va o‘qish savodxonligi" darsliklari materiallari misolida matnni dekodlash, muammoli-germenevtik topshiriqlar tizimini joriy etish va fanlararo integratsiyani ta’minlash masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot yakunida talabalar germenevtik kompetensiyasining rivojlanish mezonlari (avtonomlik, tolerantlik, metodik tayyorgarlik) asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: *germenevtika, interpretatsion faoliyat, sub’ekt-sub’ekt, ona tili va o‘qish savodxonligi, dekodlash, germenevtik doira, media-germenevtika, pedagogik shart-sharoit.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim paradigmasida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining matn bilan ishlash, undagi yashirin ma’nolarni anglash va talqin qilish mahorati transformatsiyaga uchramoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda yangi avlod Ona tili va o‘qish savodxonligi darsliklarining joriy etilishi matnni ta’limning markaziy ob’ektiga aylantirdi. Biroq, an’anaviy ta’lim tizimidagi avtoritar o‘qitish uslubi va matnning faqat faktologik qatlamini (kim? nima? qachon?) o‘rganish bilan cheklanish talabalarda mustaqil fikrlash hamda interpretatsion faoliyatni cheklab qo‘ymoqda.

Germenevtik yondashuv ta’lim tizimida matn ustida ishlashning yangi metodologik asosini tashkil etadi. Mashhur pedagog Sh.A.Amonashvili ta’kidlaganidek, insonparvar pedagogik muhitda talabaning fikri xato bo‘lsa ham, u tushunishga bo‘lgan intilish sifatida qadrlanishi lozim.[1] Bo‘lajak o‘qituvchilarning darsliklardagi axborot kodlarini to‘g‘ri dekodlashi va uni boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yosh xususiyatlariga moslab yetkazib bera olishi uchun ularda germenevtik kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash tizimli tadqiqotni talab etadi.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot jarayonida germenevtik tahlil, pedagogik modellashtirish, qiyosiy-pedagogik tahlil va darsliklar kontent-analizi metodlaridan foydalanildi. Oliy ta’lim muhitida talabalarning interpretatsion faoliyatini rivojlantirish modelini ishlab chiqishda quyidagi beshta ustuvor pedagogik shart-sharoit eksperiment asosi qilib olindi:

1. Auditoriyada dialogik va sub’ekt-sub’ekt munosabatlariga asoslangan muhit yaratish.

2. O‘quv jarayoniga muammoli-izlanishli germenevtik topshiriqlarni kiritish.

3. Lingvistik, tarixiy va falsafiy bilimlar kesishmasida fanlararo integratsiyani ta’minlash.

4. Talabalarning interpretatsion refleksiyasini pedagogik qo‘llab-quvvatlash.

5. Axborot-kommunikatsiyalar va media-germenevtika vositalaridan foydalanish.

TADQIQOT NATIJALARI

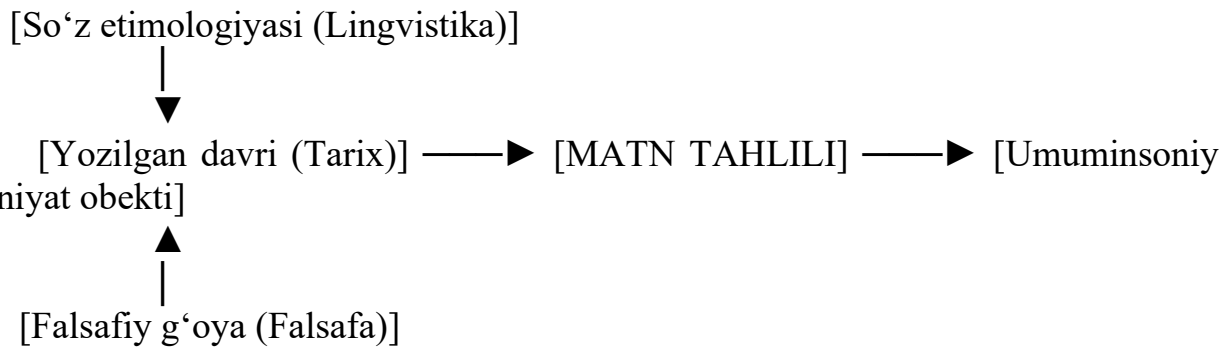
Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, yuqoridagi pedagogik shart-sharoitlar tizimli ravishda ta’minlanganda bo‘lajak o‘qituvchilarning interpretatsion faoliyati sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tariladi. Natijalarni tizimli tahlil qilish maqsadida ularni quyidagi komponentlar bo‘yicha guruhlashtirdik:

Sub’ekt-sub’ekt munosabatlari va germenevtik topshiriqlar samaradorligi

An’anaviy reproduktiv savol-javoblar o‘rniga muammoli-germenevtik topshiriqlar tizimi joriy etildi. Matn osti ma’nolarini ochishga qaratilgan savollar (Masalan: Muallif ushbu so‘zni ishlatishda nimaga shama qilgan?yoki Matndagi jimlik (pauza) qanday ma’noni anglatadi?) talabalarda evristik effekt (tushunish quvonchi) fenomenini yuzaga keltirdi.[2] Bu jarayonda o‘qituvchi matnning yagona to‘g‘ri talqinini beruvchi instansiya emas, balki talaba bilan birga ma’no qidiruvchi hamkor-tadqiqotchi sifatida namoyon bo‘ldi.

Fanlararo integratsiya va media-germenevtika modeli

Matnni izolyatsiyadagi ob’ekt sifatida o‘rganish amaliyotidan voz kechildi. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida fanlararo integratsiya quyidagi konseptual model asosida birlashtirildi:

Ushbu modelga ko‘ra, badiiy asarning kino-versiyasi yoki audio-shakli bilan qiyosiy tahlil o‘tkazish (media-germenevtika) talabalarning interpretatsion doirasini sezilarli darajada kengaytirdi hamda matnni turli tillardagi talqinlarini ko‘rish imkonini berdi.[3]

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta’lim darsliklaridagi matnlarning axborot tashuvchi vazifasi bevosita dekodlash jarayoni bilan bog‘liq.[4] Talaba matndagi murakkab kognitiv ma’lumotlarni o‘quvchining yoshiga moslab soddalashtirilgan, ammo mohiyati saqlangan axborotga aylantirish mahoratini egallashi lozim.

Interpretatsiya — chuqur shaxsiy jarayon bo‘lib, u doimo o‘z-o‘zini tahlil qilish (refleksiya) bilan birga kechadi.[5] Pedagogik qo‘llab-quvvatlash jarayonida

talabalarni o‘z talqinlarini "mening fikrimcha" formulasi orqali ifodalashga va uni matn ichidagi faktlar bilan dalillashga o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Agar talabaning interpretatsiyasi matn mazmunidan haddan tashqari uzoqlashib ketsa, o‘qituvchi uni germenevtik doira qonuniyatlariga tayangan holda, yana matnning o‘ziga yumshoq tarzda qaytarishi dars samaradorligini ta’minlaydi.[6]

Oliy ta’lim muhitida mazkur metodika qo‘llanilganda, bo‘lajak o‘qituvchilarning germenevtik kompetensiyasi 3 ta asosiy mezon bo‘yicha rivojlanishi isbotlandi:

- Avtonomlik: Talabaning o‘zga talqinlarga qaram bo‘lmasdan, mustaqil ma’no hosil qila olishi.
- Tolerantlik: Matndagi va muloqotdagi ko‘p ma’nolilikni, boshqa nuqtai nazarlarni qabul qila olish.
- Metodik tayyorgarlik: Matnni tushunish mexanizmlarini kelajakda boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga o‘rgata olish qobiliyati.

XULOSA

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining germenevtik kompetensiyasini shakllantirish ta’limda avtoritar uslubdan voz kechish va sub’ekt-sub’ekt munosabatlariga o‘tishni taqozo etadi. Yangi avlod darsliklaridagi matnlarni faqat axborot manbai emas, balki germenevtik resurs va poligoni sifatida baholash lozim. Muammoli-germenevtik topshiriqlar, media-vositalar va integratsion tahlil metodlarining birlashtirilishi talabalarning kognitiv faolligini oshiradi hamda ularni kelajakda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan matnni tizimli dekodlash bo‘yicha samarali ishlashga metodik jihatdan tayyorlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Amonashvili Sh.A. Gumanitarno-lichnostnaya texnologiya v obrazovatelnom protsesse. – M., 2012.
2. Gadamer H.G. Istina i metod: Osnovi filosofskoy germenevtiki. – M.: Progress, 1988.
3. Boshlang‘ich ta’limning yangi avlod "Ona tili va o‘qish savodxonligi" darsliklari metodologik asoslari.
4. Djo‘rayeva Sh.Sh. Germenevtik ta’limot asosida ona tili ta’lim mazmunini metodik rivojlantirish mexanizmi // Pedagogik mahorat. – Buxoro, 2024.
5. Axmedova M.E. Tilshunoslikda mustaqil ta’lim topshiriqlarining lingvodidaktik xususiyatlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2024.
6. Ta’limning interfaol metodlari vositasida dars o‘tish bo‘yicha o‘qituvchilar uchun metodik tavsiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. – 44 b.